LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

en av de församlade lek-kamraterna, i det han säger: Jag tar N.N. Då väljer den andre och säger Jag tar N.N. Så välja de växelvis ut, var sitt parti så länge förut lovade kamraterna räcka till. t ex. 10 st. då det blir 4 på vår sida utom de lägge verkställande som ju bli motparter. I-bland överenskommo verkställarne att de även skulle "tas om söten", ty i annat fall skulle dens parti, dens som råkade ta överst på bollträt vara "söta". Nytt kastande med bollträt, ur hand och i hand, liksom första gången gjordes, och den ö-verste handen fällde utslaget. Men det kunde inträffa att det blev så liten bit överst att fatta om, att ej kunde tas med hela handen och fick tas med fingrarne ett grepp om änden på bollträt. Kunde då den gripande svänga tre gånger på vart hållet, över huvudet, med bollträt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i nypan, utan att släppa taget, så ansågs det som om det varit tagit med hela handens. Detta prov gällde ("gall") alltid, såväl vid första, som ofta blev den enda, som andra gången. Höll taget så blev han med sitt parti "söta". På lekplatsen, en slät plan, bestämdes, genom stenars läggande, eller käppars nedsättande, ett avstånd mellan båda änd-"målen". Vid det ena målet, som kallades det inre målet, der det skulle slås på bollen med trät, helst upp till ett hus, gärdsgård, dike eller dylikt, lades en 10 alnar ifrån detta en sten eller en käpp nedslogs. Detta mål kal-lades för "knäle-målet". Om någon av de söte blev "stucken", råkad av bollen, men kunde vara så nära "knäle-målet", att han kunde böja sitt knä och med knät räcka stenen eller nedslatte pinnen, käppen, så var han förklarad fri för stiket

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

och det gällde intet, men kunde han inte nå till "knäle-målet" med knät, så blev han "Sur", och dermed hela hans parti, ty vilken som helst det rörde, icke blenast de verkställande, så blev hela den delen av de lekande gå samma väg som den "Surkande". Det målet vid andra ändan, kallades "yttre målet, och der "gall" även samma regel som vid "knäle-målet, att om en av de "söte" blevo "stucken" av bollen, men kunde med sitt knä räcka målet så var han fri. Bredden på lekplatsen bestämdes, så att en gärdesgård, hus, eller nedslagna pinnar, eller lagda stenar utgöra linier över vilka gränsor, om bollen slås dit med bollträt, (det kallades att "slå krängt") det inte får ske, ty då blir hela den parten, som den loss slående tillhör "Sur". Sedan nu alla dessa förberedelser träffats, begynner leken med att en av de "söte" tar bollträt med bägge händer, en av de "sure", bollar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

opp för honom och han försöker slå till bollen. Träffar han inte i tre upprepade slag då den andre bollat opp, så får han inte fler slag, utan måste lemna trät till en annan av sina "Söt" kamrater. Han som slog först ställer sig nu vid "knälemålet" av-vaktande om hans partikamrat kan träffa bollen med trät. Det kan hända att inte heller han träffar bollen, eller endast snuddar, så att inte den vid knäle-målet stående, vågar springa ut mot, eller måst skyndsamt vända om under försöket att uppnå yttre målet. Då kommer även den andre slagmannen att ställa sig i linie vid knäle-målet, så de kunna räcka varandra med händerna. Nu äro de två att av-vakta resultatet av en tredje partikamrats slag. Han träffar bollen, så den studsar längs åt marken. Ut mot yttre målet springa bägge de som stodo vid "knäle-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

-målet. Bollen uppfångas av en av de "sure" som
försöker "ticka" med bollen, en av de två "söte" inn-
-an han nådde yttre målet, men denne viker un-
-dan och bollen träffar inte, utan far ut bom, och
i villervallan får en av de söte som varit vid yttre
målet tid att vända och hinna tillbaka igen till
innermålet (knäle-målet). I allmänhet, då det var
många med i leken, bestämdes endast ett slag för
var söt, utom när det var endast en kvar vid
innermålet, denne fick tre slag, att lösa kamra-
-terna fram och tillbaka mellan målen. Råka-
de han ej bollen, så måste de söte lika väl springa
fram och åter på vinst eller förlust. Lyckades nå-
-gon komma om igen till innermål, och inte heller
någon av de andre blev stucken, så hade han tre slag
att lösa kamraterna in på. Men blev någon stuc-
-ken och inte kunde "knäla", så blev hela de sötes

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

parti (d.v.s. halva antalet lekande), sura, och fingo byta roler bägge parter, och likaså om en av de söte slår en "lira" som kommer direkt från boll-trät, och uppfångas med händerna, av en av de sure, innan bollen nåtta marken, då blir också de av med söten, som slag-utdelaren tillhörde. Slår den söte en "lira" "krängt", d.v.s. bollen flyger ut om det bestämda området, över gärdesgård, hus, eller bestämt förbjudet område, så förorsakar det genast "surka". Det ansågs alltid förtrevligast att vara söt. Derföre den som "surkade" fick före-bråelser, men den som sötade, berömm. En atrolig vighet utövades av de lekande på båda sidor så t.ex. kunde en av de sure stå med bollen i handen en eller par alnar från den söte, samt mena sticka honom genom att kasta bollen på honom, men att i samma ögonblick han kastar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

bollen, viker den söte, antingen genom att hoppa i luften eller kasta sig ner, så slaget med bollen tog "lom", och på något längre avstånd var det hart när omöjligt att slicka en kvick bollspelare. Å andra sidan var kast skickligheten, stickandet så stor att målet nästan aldrig förfelades, även på 30 a 40 alnars avstånd, i fall det var stilla. Men vid kvickt undvikande måste de skicklige även komma. Skicklighet i att taga "lira", eller uppfånga bollen då den kastades från en till en annan var även högt uppdriven. Leken var tisgånger så lera som senare tiders boll-sparkning, och även Tennis. Aldrig har jag sett lekas boll på det gammaldags-sättet (i Småland) mer än hemma på min egen gård. Jag har velat lära skolbarnen, men ej vunnit "gehör". Troligen upphör

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de bollspelet även i Skåne omkr 1875 för alltid, åtminstone i Tullasocknarne. Enklare boll-lek var 2 manna och 4 manna boll på taket. Om två personer lekte boll, så bollade den sure upp för den söte. De kunde ju tas om söten som var-ligt, medelst att ta om bollträt med händerna om-vändande. Den som var söt slog till tre gånger. Han skulle slå upp bollen på taket, varföre de lekande ställt sig vid ett hus, helt inte nidt för nå-got fönster. Om bollen upp på taket, så skulle den sure passa på och ta "liran", när bollen trillade ner igen. Lyckades då den "sure" att fånga bollen mellan händerna innan denne nått marken, så blev den söte genast sur och fick inte slå fler slag. Men råkade den sure aldrig ta någon lira, så fick den söte fortfara att slå. Råkade den söte inte bollen med bollträt, när han hade slagit tre

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

slag, så blev också den andre sät, likaså om han slog till bollen så hårdt, att den flög över huset, till andra sidan, ty det var "krängt". Fyra-manna boll lektes oftast som vanlig måls-boll men kunde också lekas på taket, liksom föregående. Enda skilnad var att den andre suren skulle ta liran när den förste bollat opp. Tre mannaboll kunde också lekas på taket, då var och en var för sig. Den som tog liran blev sät och den som slagit och den som bollat, sura. Bolla opp var, att kasta opp bollen bara en aln eller två, rätt opp, framför den som skulle slå. Der låg knep uti att "bolla opp". Man kunde bolla opp för lågt, eller på sned emot den som slog, eller för högt. I alla dessa fall kunde inte säten råka, och råkade han bollen, så blev det endast dåliga jord-trillingar. Allt för att göra det så svårt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

som möjligt för sät-parten. Ett slags boll-lek hallades "Per i hole", och tillgick så, att alla delta-garne i leken, skaffade sig en käpp, en stake eller trägren, och gjorde sig en håla i marken vardera, på passande avstånd, t.ex. 10 a 15 alnars cirkelom-krets. De ställde sig alla, utom en, att hålla var sin käpp i sin håla. Men den ene hade ingen håla utan var Per som slog till den på mark-en liggande bollen, och närmade sig någon av de andre som slogo till bollen för att mota bort den från sin håla, men då gällde för Per att skynd-samt sticka sin käpp i den andres håla, så fort denne tog sin käpp derur för att slå till bollen. Då blir denne utan håla och blir Per, som måste försöka på samma vis erövra en håla. I Island hunde flera stycken avlägsna sig ifrån sina hå-lor för att mota bollen och då passade Per på att

78
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

springa och överraska någon av dem, samt intaga en av deras hålor, genom att sticka sin käpp i hålan. Men om Per slår till bollen, och den flyger på benen eller på den andres käpp, när han står och håller den i sin håla, så blir den personen "förändad", och måste överlemna sin håla till Per, samt inträda i hans ämbete, vilket ej var lätt, ifall de medspelande voro försigtiga. "Bollstå", var en annan lek som tillgick så, att man skrev med krita på en port eller dörr så många bokstäver som de lekande voro, begynnande på A. Var skulle utvälja sin bokstav och vara skyldig att lystra till vilket ord som begyntes med den bokstaven. Nu tar den förste bollståaren bollen, när alla de lekande stält sig framför dörren med krit-skriften, och slår bollen i dörren och utropar t. ex. Apa. Om nu den personen heter Peter, men hörer att A är det fråga om, och

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det är hans bokstav, så skyndar han sig att få fatt i bollen och så snart det lyckats, ropar han "bollstå". Men de andre ha sprungit så långt hän som möjligt men måste genast stanna och stå stilla, när det ropas "bollstå". Der de stannade fingo de inte vika undan utan vara orörliga. Kunde nu den som har bollen, i från den plats der han fann den, "sticka" någon av de andre lekande d. v. s. råka med bollen, så blir denne personen "Bollstå". Alla församlas framför dörren med bokstäverna igen och den nye "boll-stån" slår bollen i dörren och ropar ut något namn eller ord som begynnes med en av de skrivna bok-stäverna. Den som vederbör, den som har den bok-stav som ropet begynner med, skall då fånga bollen och som förut. Men om så den som fått fast bollen och ropat bollstå, inte kan "sticka" rätt, utan bomar, eller de andre äro på långt avstånd att han måste

3942

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

boma, så får han sjelv springa efter bollen, och när han får den fatt ropar han på nytt: "bollstå". Men de andre hade rättighet att springa under den tiden Bollstån sökte opp bollen, så de voro ej inte på samma ställe och vore leken på fritt fält, skulle det aldrig bli möjligt för Bollstån att sticka dem, på grund av avståndet. Derföre lektes alltid "boll-stå", i en gård som inte fick öfverskrides, helst kringbyggd. Bollar av svamp förekom aldrig. Anskaffandet av boll gick icke heller i tur, utan den som hade en bra boll, bildade ett leklag för tillfället den gången och de fleste pojkar hade boll. Flickor voro mest passande att leka boll på "taket", då det ej var fråga om att springa till mål, ty de kunde ej vika och voro hindrade av kjolen, ävensom de ofta gråto då bollen tog för hårdt. Slagträ var oftast tillfälliga, men i skolan var det flera som sjelva medfört sådant, hem

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

ifrån, och då användes de gång efter annan. Vi hade ett bylag boll-lekare, som arrenderade en gräsvall, av en gammal torpare-käring, som hette Kullbergskan. Hon skulle ha 12 skilling av var och en och vi voro tolv. Dessa lekar ingingo just inte el[illegible] hörde till firande av någon helg, men var det vackert väder lördags, söndags, eller helgdags-kvällar så lektes när som helst. "Slå pinne" lektes med att lägga en pinne på två kant-ställda tegelstenar och slå till den, med bollträt eller en annan käpp, så att den flög fram ett stycke. Der den stannade gjordes ett märke eller stacks pinnen i jorden. Nästeman slog sin pinne, om möjligt ännu längre fram. Den som fick sin pinne längst fram, vann t. ex. en kopparpeng, ett äpple, nötter eller annat. Om två voro lika långt framme, fingo de slå om ny tärling sins emellan. Kasta trilla skedde på

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

två sätt. Det ena var, att fatta trillan med en hand och kasta den att löpa med stor fart, emot mot ståndaren som sökte mota med ett trä, och ta den upp och återkasta den emot den förste, men han skulle kasta från den plats der han lyckats bromsa trillan. Den som kunde driva den andre tillbaka mer och mer till ett mål, han hade vunnit. De kunde vara flera på var sida, att hjelpas åt att stanna trillan och en viss kastare på var sida.
Det andra sättet var en trissa som drevs fram genom att slå i kanten med en stör, och motparten motade och slog den om igen, men det fick vara en stark, helst jernbeslagen trissa. De som drevo motparten tillbaka vunno. En ensam pojke kunde ha en trä-trilla med en pinne genom medelpunkten och driva trissan att rulla framåt, genom att hålla och föra med en käpp mot mittelpinnen. Att trilla med jernring gick genom

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att slå på ringen med en käpp. Så stora ringar som tumleand begagnades aldrig, just derför att alla tumleand i den tiden, voro av trä, för 1850. En sorts o-kynneslek var något som kallades "att hugga katt", och tillgick på det sättet, att på en vacker, slät gräs-vall utskars en fyrkantig ruta i en kvadratfots storlek eller något större. Denna med fällkniv i gräsvallen utgränsade ruta, linierades ut med samma verktyg, i 2 halvor med lika många rutor i var, ungefär som "Gömma krit." Nu tar den ene (inte mindre än 2 men väl fler kunde de vara) sin fällkniv och ställer den uppslagen i rät vinkel, håller så om skaftet med tummen och pekfingret, samt kastar den, att hugga med bladet i rutans gräs-svål. Går bladet i så att kniven blir stående i jorden, så får den som hogg, ta bort en av "sopporna", gräs-rutorna, i sin halvdel, men blir kniven vid hugget liggande utan att tränga i med bladet och stå opp så får han intet. Den andre hugger med sin

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

kniv i vinkel uppslagen på samma vis, blir då hans kniv stående ned bland i gräsrutans jord, så får han ta bort en ruta av sina tilldelade. Den som först får tagit ut alla "sopporna" i sin rutedel, har vunnit. Ingen fick hugga mer än ett, och misslyckades det, så blev den nästes tur. Kägelspel. Bönderna kunde ju nästan allmänt snickra och svarva i den tiden då alla vors skogägare, men senare kunde man beställa käglor ("kegler") hos "rocka-drejare") spinnrocks makare. En som hette, Knutsson vid Höganäs gruva, en som hette Jöns Eriksson och en Johannes Johansson i Jonstorp svarvade sådana på 1850 talet. En sats käglor var Kungen, Drottningen, prins och prinsessan var vanligt. Visst värde åsattes varje kägla i förhållande till de övrige. Så kunde Kungen gälla för 10, drottningen 5, prins för 3, prinsessa 2. Man använde klot, vanligen ett senaps-lod av gjern, och banan en slät plan under bar himmel. Der rullades i tur och

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ordning. Den som kom till högst poäng hade vun-
-nit. Ibonhus rullades också med trälod på som-
-ma vis t. ex. i "stora hus" (salen). Käglerna uppstäl-
-des i en glesa rad, att lodet, klotet, skulle kunna lö-
-pa emellan dem, tvärs över kägelbanan. Den som
rullade, tog lodet i handen och med ett kast satte
det i rullande rörelse fram mot kägel-gruppen,
råkade han ingen så blev det ej något, men råkade
han, blev det räknat efter värdet av käglorna. Den
som rullade hade ibland efter överens-kommelse
flera rull-kast i rad, då en motspelare räknade och
satte upp käglorna och rullade om igen klotet. Spe-
-laren kunde själv också göra räkning, ty banan
brukade ej vara vanligen över 30 alnar lång ute
under bar himmel och inne mindre. Jag hörde
aldrig omtalas att det spelades kägle på hotellerna
förr än fram på 1870 talet, men i byn ifrån barn-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

-domen. Enskilda personer brukade vara ägare till kägelspelet. Kägelspel som marknadsgåva hörde jag aldrig omtalas, ej heller ord skinn till underlag, men tre pjäser var det ofta. Då hette de Kungen, Drottningen och "Horan". Kasta ringar över en i marken nedsatt stör, t. ex. en 4a 5 alnar hög eller mindre, var någon gång i bruk på 1860-talet. Ringar av järn ca 2 tums hjulnavsringar till låg påle, men till hög påle togs en böjlig raft, telning, och bands hop-böjd till en ring med ett snöre. Var hade sin ring och kastade i tur efter varandra. Den som oftast råkade kasta rätt vann, men pålen, stören, stången, om den var hög måste tas upp ur jorden, när ringarna skulle återtagas, samt åter nedsättas. I Ivonhus förekom aldrig sådant eller upphängd ring. Ringarne kunde ju också tagas på änden av en käpp, och

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

kastas, då pålen var hög, eller om järnringar an-
vändes. Att kasta med stenar mot visst mål,
ligger ju rent av i alla pojkars natur och förekom
av ålder. De som voro duktiga att "sticka" med
bollen, voro också framstående stenkastare. Jag var
med flera gånger, då pojkar kastade stenar efter
ek-orrar i trädkronorna i skogen, och på sätt driva
dem ut på fria fältet genom att kunna med små
stenar antingen träffa, eller i omedelbar närhet av
korren högst oppe i de stora ekarne. Med tunna
stenar kunde man kasta långt, men derför ej
säkrast. Bra att kasta omycket högt, var de gam-
la Karl XIV Johans sex-skillingarne och även tre-skil-
lingar. Pel-styfrarne voro för lätta. Att kasta med
små träbitar eller stenar, så att ständigt ett visst
antal var i luften och turvis togs "lira" och andra ka-
stades i stället, så att omväxlingen upprehölls, kal-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

lades att "jängla" med stenar eller träbitar. När snön var mycket mjuk och i ett visst stadium, som kallades "att snön var kram", d.v.s. den kunde kramas mellan händerna till sammanhängande bollar, brukade ju av ålder, alla ungdomar slåss med snö, d.v.s. kasta sådana bollar på varandra. Den som råkte säkrast, kunde driva den andre på flykt-en. Barn kunde dela sig i 2 varandra motsatta par-tier. Det partiet som hade de säkraste stickarne och kunde fortast göra snöbollar, drev då undan motpartiet. Ibland gjorde några bollar bakom front-en och lemnade dem till förkämparne, som över-äste motparten med dem. Drag-kamp med fle-ra mot flera, synes aldrig varit brukligt bland de gamle, men dragkamp en mot en brukades of-ta i "bastugan" och vid hjelpegille i byggdernas. I Bass (bast-stugen) tog en rejke ett rep över nacken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och under armarne och tillbaka, och knöts ändarne så att de kunde på samma vis läggas under armarne och över nacken på en annan pojke. Dessa två pojkar lade sig att krypa på "fyra ben" på golvet eller ute på slätt mark. Den som var starkast eller fick bäst fot-fäste drog så den andre bakländes till askådarnes nöjelse. En annan draglek kallades "att fiska i Matte sa damm". Det skulle då utväljas en som skulle att börja med vara "Gedda" (=jädda). Valet kunde, om ej annat överenskoms, ske genom uträkning liksom till pjätt eller boll. Den som blev "jedda" skulle då ha ett rep över nacken såsom föregående, men en ögla, ej dragögla så att långt stycke av repet blev mete-reven för de andre pojkarne att hala i. En bestämd plats var utsedd till "dammen". Blev han dragen ur "dammen" (han skulle streta emot på "alla fyra") så fick han inte vara "jedda" längre, utan då skulle en annan av fiskare

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

na, den som hållit närmast "jeddan", skulle i turordning taga repet över nacken. Att leka "Pjätt" var en vanlig tänlingslek i att springa i kapp, och gick så till, att de lekande ställr sig i en krets och en som stod midt i kretsen eller framför de andre, och i det han pekade på varochen, läste upp någon gammal ramsa såsom: Vit häst stod i stall, spända sporrar spjut i hand, "gack" du mans ut, eller: Ene lene buse back, vill du gå så "gack", eller: Adam uti paradis, slagtade sin fete gris, fött och fläsk det sålde han, men "räntan" den behållde han. För vart ord pekade han på bröstet på en, och vid sista ordet puttade han den bestråt, som utgick. Den der blev tillöverst blev "pjätt". Men för det mesta och för att vinna tid, blev den förste tillbaka-puttade "pjätt". Den som blev "pjätt" skulle springa efter och söka med handen vidröra lätt, "pjätta" någon av

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de andre som springa undan av alla krafter. Kunde "pjätten" råka någon, så blev denne "pjett", och sökte springa fatt någon för att vidröra, "pjetta", på samma vis o.s.v. Denna enkla gamla lek kunde också vara farlig som visas av följande Ex. En liten pojke blev pjätt och skulle ju försöka "pjätta" en större, samt sprang efter denne och var honom så nära att han böjde sig fram för att vidröra honom, men i detsamma han böjer sig framåt, så lyfte den andre upp hälen med en vass sliten toffel-kant och råkade "pjätten" i ögat. Stark blodflöde och svulst blev följden och den lille pojken måste genast bäddas ner samt kunde inte gå i skolan på en hel vecka derefter. Att dra finger-krok var också omtyckt, i synnerhet av mera rutne ynglingar eller äldre personer. Ibland drogo de över axeln på en tredje person. Någon gång medelst rep-hank eller snöre-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hank. Dock var det riskabelt, ty då kunde hanken
dra av kötted på fingrarne. Den som först måste rä-
ta ut sitt finger ansågs svagast. Vissa handtverkare
såsom smeder, skomakare, snickare, blevo starkare
i fingrarne än andra menniskor. Lyft-prov kunde
göras på många sätt och tillfälligheter. Svårfatt-
liga stenar, grova jern, trästockar. Men i dagliga liv-
et var ju bördor av säckar manna-prov. Till ex. en
tunna lönor, att bära opp, eller en tunna råg, att
bära opp på loftet i ett hus, eller hålla upp oxarnes
fötter till skoning, utan att använda trångs-bindsel
på dem. Lek-lyftprov var att lyfta varandra på så-
dant sätt att en person lade sig på rygg och knäppte
händerna bakom huvudet. En annan person tar
den liggande med bägge händerna under läggarne, då
den liggandes båda ben och fötter gå ut emellan den
lyftandes ben. Den liggande bör ligga styv och ej vring

93
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

"Tskorra" (På Småländska "Scherra") Se texten

Svårt kraft-prov

att krypa

Snurre-gunga
Se texten

rundt en rund
kjelke

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

-la till sidorna. Nu lyftes den liggande opp till att stå på golvet eller marken. Detta kraftprov fordrar stor styrka i synnerhet om det är en mycket lång och tung karl som ska lyftas. Ett annat kraftprov var att med tänderna leta i säck-munnen och på så vis lyfta en tunna korn (slätt mål kunde väga 10½ pund) omkr. 90 kilo. Att lyfta en kuble i en inslagen kil förekom aldrig. Att tävla i höjdhopp brukades ofta vid samlingar. Man satte käppar med klykor i marken och på dessa klykor lades en annan käpp, och blev på så vis en "hoppe-stätt". Man kunde dra upp klykorna högre och högre, eller trycka dem ner, allt efter behov om man kunde hoppa högre eller lägre. I den tiden då "laj" (-grindar) funnos över allt, var det ingalunda ovanligt att tävla med varandra om vem som kunde hoppa över "laje" till inkörsvägen. Man begagnade också en stark "stöte" stav, och taga för-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

spräng samt sätta staken till marken just när man hoppade och på sådant sätt kunna hoppa nyckt högre än annars. Det lektes ofta en lek som höllades att "hoppa bock", och tillgick sålunda, att några pojkar eller "manfolk" (ty fruntimmer kunde inte vara med) ställde sig med 10 eller 20 alnars mellanrum från varandra, med nedböjd ställning och stötta med händerna på knän, alla vända framåt på samma håll. Den som blir efterst, springer fram och hoppar grensle över den ene efter den andre, i det han sätter händerna på den andres axlar **att stödja sig** med vid hoppet. När han så har hoppat över den främste, fortsätter han 10 eller 20 alnar längre fram och ställer sig likson de han hoppat över, och nu avvaktar han den som är efterst, att han skall komma och hoppa över de andre och honom på samma vis. Så fortsättes undan för undan och den lekande trup

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

pen kommer fram längre och längre för var och en som hoppar. Leken fortsättes så länge lusten varar. Att sticka gåspennor tillsamman med spetsen i röret i den andra pennan, gjorde stora ringar vid gäs-slagten, men vingarne togos nästan till vara, att användas att sopa mjöl vid bakning. En gåsa-vinge kostade 8 a 12 skilling 1860talet, men stålpennor att skriva med voro då redan allmänt i bruk och hade utträngt gäs-skriv-pennan. Att gå på styltor var någon gång en omtyckt lek i bland ungdomen, dock kom den sällan till utförande, dels derför att endast en eller två kunde gå på och hade sådana, dels att göra sådana ej var ett ögonblicks verk utan de fleste fingo bara vara åskådare. Att få låna styltorna och pröva dem var väl möjligt, men det gick inte i första tag att kunna begegna dem och måste inöva på förhand om säkerhet skulle vinnas. De som lärt sig att gå bra på styltor

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

klädde ut sig om kvällarne och gingo ut på vägar spö-
-kade och skrämde gamla käringer och andra, halft i hjel
som ej sett eller hört omtalas sådant förut. Ex. En
skräddare bodde i Ornakärr 1860 som hette Möller.
Han hade en läropojke som hade sitt föräldrahem i Tun-
-neberga. Varje lördags-kväll var han fri och fick gå
hem. Ungdom och glädjen slogo sig då tillsamman
och pojken stor-sjöng av alla krafter vi den sena tim-
-men 10 all om kvällarne när han gick genom den
långa bygatan, så att folket som lagt sig i bondgår-
-darne och nyss insomnat, uppväcktes genom hans
skrål. Skräddare-pojken skulle passera tätt för-
-bi en gård som hette Mölle-gården, derav att det
fordom varit en vatten-kvarn, "vann-mölla" i den för-
-biflytande "Görsa-bäcken, över vilken leder en bro,
med bredt "mad"-vatten vid båda sidor. I Mölle går-
-den tröskade ett par Halländinga-tröskemän, den

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vintern, och voro förargade på den skräddar-pojken som gick der förbi och skrålade om kvällarne. Den ene av tröskemännen, kunde bragå på styltor och han beslöt att skrämma pojken. En kväll, då han väntade att pojken skulle komma, tog han ett par höga styltor som han gjort sig, samt svepte sänglakanet om sig och gick ut till vattenflon vid sidan om bron och inväntade skräddarens ankomst. Natten var mörk, men snart hördes pojken på avstånd sjunga som vanligt, och när han närmade sig bron, blev tröskemannen på sina styltor ut midt i bäcken och stod, men när pojken kom upp på bron lystnade han då han fick se det vita spöket, och då detta tog några väldiga steg emot bron, uppgav pojken ett fasans skri och vände om igen, skrikande och springande av alla krafter, rätt över alla åkrar, och kom till en bondgård som hette Sven Gudmunds, samt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Barnens förste leksaker, skurna av en käpp.

Visselpipa av råg-strå

På styltor

Park-gungor

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

slog larm på porten (gården var kringbyggd, före branden) men som folket hade lagt sig, kunde ingen så ögonblickligt öppna, och skräddaren var så förskräckt så han hade ej tid att vänta på någon som skulle öppna, utan sprang igen rätt över åkrarne och kom slutligen åter till samma ställe, Skräddare Möllers, der han utgått ifrån och ropade upp folket samt blev insläppt, men föll ned genast och fick blodstörtning och låg svävande mellan liv och död i sju veckor. Tröskemännen i Möllegården, som sporde hur det gick med pojken, vågade inte "yppa" på flera år, att det var någon av dem som skrämt skräddar-lärlingen, med styltesporten. Gå på skidor hörde jag aldrig omtalas, men gå på skidskor brukade alla pojkar och till och med 60 års män, kunde det va. I den gamla tiden då det ej var mycket utdikat, var många s. k. "mader", grunda vattensamlingar på många ställen och som erbjöds ypperliga

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tillfällen att för ungdomen att roa sig på isen om vintern. Is-kurran var ett synnerligt omtyckt vinternöje. Det tillgick så, att en stark påle slogs ned genom isen ner i jorden, om möjligt. Övre änden på denna påle var en tapp av järn, men gick en även av trä eller en hals gjord på pålen. En lång klen trästång fästes med järn eller ett hål i stången trädde på pålens järntapp. Pålen borde räcka 1½ aln opp om isen. Den andre, ytterste änden på stången fäster en släda eller en kästa-kälke der det kan vara plats för ett par eller tre personer att åka. Släden, kälken sättes i gång genom att flera personer föra på stången och gå rundt om, då släden i ytter-kant kan drivas till en svindlande fart i cirkel, så att de åkande ofta ha svårt att hålla sig kvar och rätt ofta händer att någon trillar ur, långt ut åt isen med farten, till stor munterhet för de andre. Där kan både pojkar och flickor vara med om dessa

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lek. Är mycken snö måste banan sopas ren, men en slädd "hurra" kan uppsättas på slätt mark om det är sädföre, men går ej så lätt att driva som på isen. De som åkt vissa varv, fingo sen byta med andra, och i sin tur hjelpa till att driva "hurran". Slädar som drevos fram på isen med en spik eller pikstav förekom aldrig. Men man brukade åka på kälkar och slädar av flera slag. Enklaste var två smala bräder på kant och deröver 2 andra bräder fästa med spik eller naglar. De undre som utgjorde medarne "slädmajorna" voro snedskurna vid främre ändan. En nästan lika dan släde var med helt tät botten ovanpå lika dana major som föregående. Dessa slädar kallades för "suggor". På dem brukade barnen ligga framstupa på magen och glida utför någon backe eller lutande vägsträcka. Bättre slädar var smala, i främre änden uppåt böjda "major" med insatta "ogen"

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

(oken) ca 2 tum höga trärs ändar och med en bräda längs
atten eller 2 kunde sitta gränsle, med fötterna på maj-
orna, åtse sidor. Åren likadana som i sugorna, men
med ett upphöjt säte vid bakre ändan på majorna"
användes. Kälkar, kanor, trollhoppor, var något som
inte hörde till barnens leksaker, utan dermed mena-
des åkdon som skulle dragas med hästar eller an-
dra dragare. Sparkstötting fanns inte, men idén
fanns, ty pojkar kunde ligga på knä på släden med
det ena benet och sparka med det andra på marken,
och på så vis driva fram släden. Att "slå kane" var
också en mycket omtyckt lek för barn om vintern.
Då togs försprång, vanligen på land, och den åkande
stod upprätt utan att röra fötterna och glet med far-
ten framåt på isen, ett långt stycke, om denne var "glatt
(hal)". Bästa skodon var träskor, att slå "kane" med,
ty det borde inte vara någon slags spikar eller järn

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

under skorna, som då rafflade i isen och gick trögt. Ett sätt var att slå "huka"-kana. Man tog försprång som vanligt, men under farten satte sig ned på huk och åkte framåt. Att resa sig upp igen innan glidningsfarten tog slut, var nästan omöjligt. Man kunde på en slät gårdsplan göra en iskana, genom att hälla vatten på en lång smal bana när det var stark töle. I sådan lek kunde alla deltaga, pojkar och flickor, små och stora. Att gå på "svigt-is" var ett nöje som pojkar företogo sig vid tillfälle, då isen var ½ tum tjock ungefär. En rad pojkar gingo fram över isen på bred front, då isen väl "knakade" men höll ändå och gick i en tölja framför den marscherande raden, men sådan "svigt-is-gång" borde helst försiggå der inte vattnet vore djupare än det gick under armarne i fall isen brast. Man brukade säga, "så länge det knakar så håller det, men icke desto-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

mindre fingo många bada, men vad betydde det, möjligtvis smörj vid hemkomsten. Isen, saltvattens isen i Öresund knakar nästan inte alls innan den brister. Om vagnar är i denna samling förutskrivet. Gungor gjordes på åtskilliga sätt. Gungor för småbarn gjordes med ett säte emellan 2 stänger försedda med krokar trädda i krampor i tejlken i stugan. Barnet låsades i gungan medelst en tvärslå som sköts tvärs framför. Gungan drogs med ett snöre. Större barn gjorde slång-gungor som bestod av en bräda på ett rep eller kätting som med en del vid var sida gick upp i ett par tråd, en rätt utstående trägren, en tejlke eller i "sparrverket" i en lada. Gungan sattes i rörelse, av annan person än den gungande, medelst ett rep, men kunde också genom kroppskastningar av den gungande sättas i svängning. Desto längre sidorepen, kättingarne voro, desto större

106
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

avancering, och i höga träd eller i lador gungades alldeles hisnande. En slags gunga var en stark bräda som hade ett hål mitt på och trädde på en tapp i övre ändan på en påle som nedsatts i marken stadigt och med ungefär 1½ alns höjd. En pojke eller flicka satte sig samtidigt på var ända och en tredje person drivor gungan att snurra runt. Helst bör de båda gungande vara lika tunga, men tyngden kan moderera genom den lättares placering längre ute ifrån mitten än den tyngre. Omskiftning med den åkande, gungande och föraren sker turvis. Åter en annan gunga görs av en stark bräda över en trästubb, "träbock" eller en passelig sten, låda eller en dörrtröskel i "uthus" et.c. Ett barn sätter sig på var ända av brädan och når nära jorden med benen. Den ene lyfter på sig, då sitter den andre och trycker ner sin bräd-ända, varefter han stöter emot jorden och lyfter på sig

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

då den förste går ner, och så omväxlande går gung-
an opp och ner, liksom ett par vågskålar. Av stänger,
den ena att sitta på och de båda andra rätt opp, fästa
i hopomed "surning", samt i övre ändan på sidostänger-
na, krokar att fästa i bjelke inslagna kramper, ringar
eller rep, även i en rakt utstående trägren, gjordes gun-
gor. Park-gungor gjordes av en enda trädstamme med
vidsittande rot-knuta, att sitta grensle över, och stam-
men med grov järnkrok i en ring eller krampa i t.ex.
en tjock ek-gren. Lim-dynor förnam jag al-
drig att någon brukade vid simning. Den simma
kunde den större delen av den manliga befolkningen.
Limin uppväxt-tid var det nu också i mergelgravar-
nes tid (mellan 1860 och 1870). Havsvattnet i Öresund bär
betydligt lättare att simma i än sötvattnet.
Tärningspel användes och som tärning hade de enkub-
isk skuren trädit med nummer, siffror eller prickar.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

Men Domino-spel var inte känt bland allmogen för än 1870-talet. Inte heller "Lyckans stjerna", en visare som hängde på en mittelt app och svängdes rundt. Der den stannade var ett tal, var brukligt bland allmogen för 70-talet. Spela "Krake" kallades ett spel, der en käpp med många "knaggar", avskurna något ut ifrån stammen, som stäldes rätt upp stående, och var spelare hade sin krok, som flyttades efterson tärningkast utvisade, en eller flera steg (knaggar) uppåt. Den som först hängde sin krok på översta knaggen, grenen, hade vunnit. Tärningen hallades ju för "tärningen" och var en kule. Så kallade Ormspel, der även en tärning skulle kastas, och var på en ormkarta utsatta siffror, var något som aldrig brukades av de gamle, men uppkom på 1865-talet. Gissnings-tavlan hade de gamle på flera vis. Om jularne i synnerhet brukades att lägga ut räven på bordet. Det hette att gissa räven"

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Räven var hasselnötter som lades ut i en figur som skulle föreställa en räv. Tre till huvud, tre till hals tre till boge, tre till ben, tre till fot (vid båda sidor) 20 till rygg, tre till länd, tre till ben, tre till fot (vid båda sidor) och 30 st. till rumpa. Ordningen var alltid densamme, så här: huvud, hals, boge, framben, rygg, länd, bakben och rumpa. Den som skulle gissa, skulle antingen hava förbundna ögon, eller lägga ansiktet i knät hos något kvinfolk, som höll förklädet för ögonen på gissaren, och en annan person pekade med fingret särskilt på varje hasselnöt, i det han frågade: vad "paide" jag på. svar, huvud, paide? svar huvud, paide? svar, huvud, paide? svar, hals och så vidare i ordning som nämts. Så länge den gissande kan hålla tankarne samlade och gissa rätt, efter som den pekande förflyttar fingret, kan den gissande märka (om det är åskådare) på deras tysta uppmärksamhet, att det är rätt, men om frissande eller skratt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

höres, kan han frukta för att han kommit vilse, och i stället då den frågande säger ett "raide", pekar han, sen rävens rötter tagit slut, på bordet, under det den gissande tror han pekar på räven och gissar derefter, och åskådarnas munterhet stiger. Den som frågade skulle allt-begynna att peka på rävens huvud och så undan för undan i den fast-ställda ordningen, ty både den frågande och gissande måste vara uppmärksamma, ty blev den frågande vilse om der han skulle peka, så hade han förlorat, och gissades fel så hade den gissande förlorat. Sådana rävar kunde läggas av ollon, bönor, ärter eller små stenar och små trälistar. Jakobs stege gjorde man med krita en dubbelstege på bordet. Den ene av de två spelande höll kriten bakom ryggen med båda händerna. Derefter lades fram händerna på bordet och den andre skulle gissa genom peka på den hand han trodde innehöll kriten. Gissade han

111.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ej rätt, visade den förste genom att öppna han-
den att kritan ej var der, och fick skriva ett streck
sig tillgods i sin stege, men gissade den andre rätt,
så måste den förste lemna kritan och den gissande
fick i stället en streck i sin stege. När kors-streck
var i stegens alla ritor var den som först fick detta
vinnare. Detta spel, lek hallades att gömma krita.
Man kunde också gömma annat litet föremål, en
böna, nöt, ollon, och skriva streckar med kritan.
Stickor med streck brukades icke, men om det spe-
lades om ett visst värde, t. ex. vem som skulle bjuda
tobak, bränvin eller annat, så togs lika många stic-
kor, pinnar som sällskapet innehöll personer. Alla
pinnarne till räsende lika och ej längre än de kun-
de hållas i handen så att inte den nedre änden på
pinnarne syntes, utan var inne i handen. På en av
pinnarne var en knuta, klyka, knagg, klöns. Nu

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

skulle var och en i sällskapet dra ut en pinne, och den som fick klönsen hade förlorat, och när klunsen var dragen så behövde inte de andre dra. Men en grusig orätt bedrevs ofta av den som lagade till stickorna. Han kunde göra "klöns" på alle-samman och gå till den person han ursmade förlusten och låta honom "nappa" först och då denne fick klönsen var ju spelet avgjort. Men gingo de en och en fram och drogo, var ej så lätt att göra orätt. Om "klönsen" blev till sist så måste han sjelv få den som höll dem fram. Men han kunde skydda sig sjelv genom att göra klöns på alla, eftersom det var regel att han skulle ha den siste. Man kunde skära pinnar av en riskvast eller annat kris, och sen fosfor-tändstickor hom till, användes de ofta att "klönsa" med. Man bräckte tändstatten av så när som en eller endast bräckte en som blev ansedd för "klöns". Att gömma en hasselnöt i handen och en annan person

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

rskade på den finger under vilken den skulle finnas, var en lek. Gissades rätt var han en nöt och gissades ej rätt förlorades en nöt. Men om det gissades rätt eller inte, så skulle den som gissat ta en nöt i handen och låta den andre gissa reka på den finger han trodde nöten var under. Och så omväxlande. Ett annat sätt var att taga hela handen full med nötter och fråga: "Bo By", hur många gånger (Bo bygga hur många dagar) jag går efter vatten hur många gånger? Jag går at skogen, går du med hur många gånger? Jag kommer till gå vännen min, hur många gånger? Jag vanar mina gäss, hur många ärs de? Man kunde gissa på samma sätt med bönor, kulor, oblom. Antalet räknades, var det ej överensstämmande med det gissade talet, så måste den gissande fylla det der fattas, antingen i under- eller överskott, men stämde det precis så tog den som gissat rätt hela antalet. Sen hade den som gissat sin tur att fråga med nötter, kulor, bönor i sin hand och så omväxlande, så länge

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

det roade, eller den ene blivit pank. En gissningslek kallades "att gömma ringen". En person gick omkring till alla de medlekande som satt sig på stolar och soffor, och hade den personen en ring innesluten i handen, varvid han lätsades gömma ringen hos var och en då han sade: gömma gömma ringen" med (nyckel) "sätt och gott och väl". Hos en av personerna gömde han verkligen ringen (som i brist på annat, kunde vara en nyckel eller annat mindre föremål.) Densamme som gått omkring och gömt, tog derefter en av de sittande i handen och sade: "Låsvänga" (svinga) vi om en gång eller två, till dess du kan gissa vem ringen har." Dermed svinga de runt ett par varv. Så gissade hon eller han, var det ej rätt, togs en annan och svingades och frågades på samma sätt, o.s.v. tills någon gissat rätt. Då gick den som hade ringen ut med den, som gått och gömt,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ut i ett annat rum och talades vid och derefter kommo de in och ställde sig framför kretsen och frågade någon av dem som gissat fel: "Hvad gör du vid den som är så hög som så och så tjock som så." Då skulle den tillfrågade säga något, t. ex. han får en kopphaffe eller ett äpple, eller dylikt (det kunde också hända att de voro så "ogina", så att de sparkade dem ut om dörren då de förstod vem der omenades och inte voro vidare smickrade över att få höra personen i fråga) Först då det sagts hur han skulle bli mottagen sades, att det är den och den. Pojkar utvaldes till flickor och flickor till pojkar. Så var leken slut och om den skulle fortsättas måste ringen gömmas på nytt. Att sitta på "Under-stolen", var en annan lek som lektes mest inomhus vid högtiderna Jul eller Påska. Den tillgick så, att varje person fick sig ett nummer. En utvaldes att samla opp "Lära opp undren". Denne som hade en

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

knutpiska av en hopviden hand-duk, befalde fram ett nummer att sätta sig på "Understolen". Var han eller hon ej kvick i vändningarne att lyda, så vankades smörj av den hopknutne handduken och till och med pant. Den som var opp under gick till en och en i tur och ordning. Till honom talades i örat viskande vad man undrade, t.ex. om någon av de närvarande varit till marknads och dervid råkat sin fästmö. Då alla hade sagt vad de "undrade", sade den som gick: Somliga undra så och somliga så, men mitt under går över alla andras. "Somma" somliga undra vad den och den talade om då han följde henne hem härom sistens, "Somma" undra hur snart den och den ska gifta sig; "Somma" tycke att det var roligt på balen eller kalaset. Då alla mer eller mindre vällyckade "under" vors uppräknade, skulle den som satt på stolen dömma vilket "under" som var värst (som var för honom eller henne mest förargeligt) och fick så låna den hopsnodde

117
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

handduken, slog i stolen i det han sade: det och det numret på stolen och det blev då den som undrat det värsta. Leken fortsattes på samma sätt tills åter en ny person kom på stolen. Flyttspel. Rävaspel. Man ritade med krita, på bord-skivan en figur, allt efter behov, om det skulle vara stora eller lilla räva-tavlan eller en tavla att "dra tal" (talg). Den stora räva-tavlan såg ut som en kors-kyrka och användes 18 hundar att innestänga räven, lastän den som är försigtig kan även fånga räven med 12 hundar. Det tillgår så, att räv-en, som sättes i centrums-korset, som kallas för rävens "bo," och hundarne placeras i de 2 till varandra gränsande vin-keldelarne vilka man behager. Den som har räven, drar ur boet med den och den som har hundarne drar en, vilken han vill, men samme hund får ej flyttas två gånger i rad. Alla hundarne stå på var sitt kors, men är alla kors runt om besatta så kan en sådan hund inte

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

flyttas förr än der blir något kors näst honom ledigt. Om nu en hund (får aldrig flyttas mer än från ett kors till nästa) kommer ut så att han är ensam, och inte har en annan bakom sig i nästa kryss, och räven är kommen till ett kryss näst intill en ensam hund, så om det är turen att draga räven (de skola dragas växelvis, var sitt drag, räven och någon av hundarne), så kan han hoppa över den ensamme hunden och ställa sig på det tomma krysset vid andra sidan om hunden, men samtidigt blir hunden tagen och får inte vara med i spelet mer. Bär det sig, att der räven kan att stå, när han hoppat över hunden, att räven kan på samma sätt hoppa över en ensam hund, liksom den föregående, så får han lov att göra sådana hopp, så länge han kan och det räknas endast för ett drag och de hundar han hoppar över tagas bort ur spelet. Alltid hoppar räven i rät linie över tre kors, d. v. s. ett der räven står på, ett der hunden står och ett der räven stannar, när

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

han hoppat, aldrig hoppar han i vinkel, men kommer han att stanna så att han kan hoppa i rak linie på ett annat håll i vinkel med det föregående hoppandt, det får han. Der ska således vara ett tomrum, ledigt hryss, vid hin sidan om hunden, för räven att ställa sig på när han hoppat. När räven tagit på detta vis, så många hundar blir det allt svårare att kunna innestänga honom och även omöjligt. De spelande flytta, dra var sitt drag aldrig 2 drag i rad, mer än räven om han kommer åt att hoppa över fler än en t.ex. så här ⟨ da räven kan ta tre st. hundar och räknas för ett drag. Då den ene parten har dragit så skall villkorligen den andre parten dra, annars kunde ju olyckorna förhindras om den ene parten finge dra flere gånger i rad. Har räven tagit så när som tio hundar så kan spelet anses förlorat för hundparten, ty då kunna dessa 10 st. inte fånga räven. Räven bör ju hålla sig i boet så länge han kan, men måste ju draga der ur, vart

Skriv endast på denna sida!

3942

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Lilla räv-tavlan
3 hundar och räv.
Samme hund får flyttas

Stora räv-tavlan med 18 hundar. Samme hund får ej flyttas 2 gånger å rad d.v.s. (efter varandra)

Dra Talg

Klöfsan

Se texten

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

annat drag. Passar då hundkarten att sätta en hund i boet, så kommer ej räven att kunna gå dit. Men det är inte så lätt, ty hunden kan bli tagen om inte stor försigtighet iakttages. Ty regeln är nu den, att 2 hundar efter varandra d. v. s. ständr på kors efter varandra i rak linie, inte kan tas av räven. När räven inte kan dra på något annat kryss än der han står, så är han stängd, fångad och spelet förloradt. Den lilla rävatavlan var två cirkelbågar som räkas likom en båt, spetsig i bägge ändar. Spelas med tre hundar och en räv, men här får inte räven ta någon hund. Det dras ömsom räv, ömsom hund, tills hundarna innestängt räven så att han inte kan flytta mer. Räven får inte hoppa och varken hundar eller räv få flyttas i vart drag mer än till nästa kryss, men den samme hunden får flyttas nästa drag. Endast en pies i vart drag gäller alla räva-tavlor. Att dra tal (talg) ritades en tavla med två kvadrater inne i varandra, vars sidor äro i var

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kvadrat parallella med den andres sidor. Ett rätvinkligt kors som avskär båda kvadraternas sidor mitt i tu och således gör att åtta rutor bildas. Nu böra var spelare ha sex hundar, pjäser, som placeras så, att den förste sätter ut en, därnäst sätter den andre en på sådant sätt, att det vill förhindra den andre att få tre pjäser av sina i rad, de sätta ut alla pjäserna växelvis och den ene passar alltid på att sätta sin pjäs just der den andre skulle fått tre i en rad om han finge en pjäs till av sina egne, d. v. s. der han har 2. När alla pjäserna äro utsatta (de kunna också sättas i var sin spelares motstående hörn, så förekommer dragning, en pjäs i vart drag och från kryss der pjäsen står och endast till nästa lediga kryss, växelvis, ett drag av var spelare (Endast 2 spelare) Men när en spelare flyttat eller dragit, har den andre rättighet att först, innan han flyttar, taga

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

en av motspelarens pjäser, och passar då på att ta så att inte denne får tre i rad. När han så tagit till så stor skada som möjligt för motspelaren, så drar han eller flyttar en av sina pjäser och då får den andre lov att ta en av hans pjäser för att förhindra att han får tre i rad, varefter han flyttar igen en av sina. Den som lyckas få tre pjäser i rad oftast har vunnit eller också den regeln tillämpas att endast den som fått tre i rad får ta en ifrån den andre och denne så endast har 2 pjäser kvar, han har förlorat. Den sist flyttade pjäsen får inte dras nästa drag. Några andra räva-tavlor användes aldrig, men de kunde ju ritas upp med bläck på papper. Pjäser, räv och hundar kunde göras och brukades oftast göras av att dra ut ett ris av björkekvasten, samt skära av de vackert brune grenarne tumslanga bitar till hundar och en 1½

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tums bit tjockare till räv. Man endast tog med kniven en span på undersidan, som gjorde att de inte rullade på tavlan. Man kunde fläcka nötskal halvor slät skurna och en stor skal till räv med skrapat R på ryggen. Dessa voro behvåma att flytta genom att föra på dem med ett finger. Bönor eller till och med byxknappar med en större knapp till räv användes.

Ett slags spel med runda flata olikfärgade brickor på schack-tavlan, kallades Damspel, men är av nyare tillkomst. Bentnötor användes aldrig som pjäser på rävatavlan. Dessa lekar, att dra räva-tavla, dra "tal" (talg) och rita dem opp med krita på stuglordet, brukades i min Mormors barndom (Hon var född 1782) således tydligen gammalt bruk. Vanligen när kritan kommit fram, gjordes försök med att rita vack-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

rast "hem-udda-kors" på bordet, som brukades skuras på ovansidan och var derför ej målat på skivan. Osta-stege ritades upp med ett dubbelt kors så att en kvadrat-ruta blev mitt i och således kunde ha 9 rum att två växelvis insatte var sitt märke, bokstav eller annat, så att de förhindra varandra att få tre av sina i rad, men den som först fick tre i rad han hade vunnit. Men den som har mer än tre, ska stryka ut en.

Ett tidsfördriv var att räkna till fem på en ritad triangel, klöpsan, med fem streck på var sida och ett huvud, bettet, främst. För var gång man kom till fem skulle det streck strykas som det råkade, men huvudet fick inte råka så att fem kom på det ty det fick inte strykas. Räkningen skulle stämma så att alla strecken strökos ut och endast huvudet blev kvar. Pinnspel av stickor

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

fyra tum långa i tjocklek som tändstickor, 40 a 50 till vart spel. Stickorna skulle vara olika i värde och kallades, bönder, biskop, kung och påve. Bonde räknades för ett, Biskop fyra, Kung 8 och Påven 12. Man tog alla stickorna i handen, ställde dem på ända på bordet och släppte dem, då de föllo hur som helst i en bunke. Bönderna voro slåta, Biskopar 2st. med ett hak, Kung 1st. med 2 hak och Påven 1 styk med tre hak vid den ene ändan. Ur bunken skullen i tur och ordning de spelande, som kunde var två, tre a fyra, med en liten stål trådskrok, lyfta ut trästickorna, utan att det "rickade" eller rubbade i bunken någon sticka mer än den man tog. Så fort det rubbades någon annan, skulle näste spelare ta kroken och försöka lyfta några stickor till sig men fick ta så länge det ej "rickade" de andre stickorna i bunken, då nästa man övertog kroken. Den som till slut vid räkningen hade högsta värdet, hade vunnit spelet. Detta hallades "Krapnos-spel", men torde vara av jemförelsevis nyare till-

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

-komst, omkr. 1870. "Att sticka ögat ut på stomakaren", var också en gammal lek. Två personer ställa sig med ryggarne mot varandra och tagen käpp som de hålla emellan sina ben i var sin ända med bägge händer. Ett ljus i en "stake" ställes framför den som har käppens spets och som ska flytta käppen så vid den ena sidan och så vid den andra sidan om ljuset oupphörligt. Nu försöker den andre att peta omkull ljuset, men förhindras av den som håller i spetsändan av käppen. Om den är stark i armarne som flyttar käppen förbi ljuset, så kan knappast den andre få tillfälle att stöta omkull ljuset. Lekites i Jula-stugor, även som en lek "Att sitta på Besmarkluns" och "trä" en ullträd genom ögat på stoppenålen. En person skulle sätta sig på den runda svarvade kulan och lägga benen långs åt i kors över varandra längs "besmaren" (betsman) så att inte hälarne röra golvet. (Besmar var en de gamles väg av trä, med 6 à 7 tum tjock kula, med ingjutet bly för balans.)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nu gällde att hålla balansen så länge som behövdes för att "träda" en ulltråd i en grov stoppe-nål, vilket var ganska krångligt, till åskådarnes munterhet. Att leka Gömme var en gammal lek och tillgick så, att en person skulle "stå" på något ställe, der han ej kunde se var de andre sprungo hän och gömde sig. Efter en stund skulle någon av dem, som gömt sig, ropa "Ler skulle den som stod, på" må få vänta en stund, tills de andre hunnit gömma sig. Då skulle han ut och söka på de ställen han trodde de gömt sig. När han fick syn på någon och tydligen såg vem det var, skulle han skynda sig tillbaka till der han stått, och spotta: "tvi för den och den" (personen) och då blev det hans tur att "stå". Men om den "stå" fått syn på också sprang emot samma mål och denne som hade gömt sig kom först fram och spottade: "tvi för mé", så var han fri. En annan måste då uppsökas, men under tiden försöka de som gömt sig, att smyga sig fram och

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV
3942

springa till "ståstället" och spotta: "tvi för me". Några bliva stilla kvar der de gömt sig tills "stån" hittat någon som han kan hinna spotta: tvi för, och då ro-pas ut: fritt fram. Då komma alla fram till ståstället och nu begynner den nye "stån" att stå medan de andre gömma sig, vanligen i uthusen, lagårarne eller annars. Men om den som "står", går omkring och söker och under tiden allihop lyckats springa fram till ståstället och spotta sig fria, så får den samme "stå-aren stå på nytt. Blindbock lektes ofta inne i stugan vid ungdoms-samlingar t. ex. vid brytegille i "Basetian" eller på logan. En person "Blindbocken", får ögonen förbundna med ett kläde, och gives noga akt på att han ~~kan~~ inte se. Nu försöker denne att infånga någon av de andre och om han kan känna igen honom skall han nämna honom vid namn annars går den infångade fri igen, men kan blindbock-

130
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

en känna igen och nämna vem den fast-tagne är, så blir blindbocken fri, och den fångade blir blindbock i stället. När kortspel först började användas i bygden torde vara svårt att exakt uppgöra, men jag vet, att år 1830 brukade bönderna sitta i "Tipan" och dricka brännvin och spela kort om pengar, och voro somliga så "ihärdiga", att de gått dit efter Guds-tjenst-en om söndagen och blevo kvar till om onsdagen, samt ville inte visa att de hade kyrk-tröjan, utan bar den under armen, när de gingo hem. Således var nog kort-spel brukligt även före ovan nämda tid. Ett enda av de gamles kortspels-sätt, tycker jag, i synnerhet är skada att det dör ut, nml. "Lång-hund", sådant som den spe-lades av de gamle. Det var mera tankedigert än dessa Kira, Kist, Triffe, eller allt de heta. Endast få blevo mä-stare deri. Spela hula kallades att trilla hulé, och är ej så gammalt som kortspelet, men på 1858

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

begyntes i våra byar att rulla eller trilla kule, med hemmagjorda soltorkade lerkulor. Detta spel vann insteg mer och mer bland ungdomarne och till 1870 talet skulle skolbarnen gräva med fäll-kniven, hålor i vägstigen och trilla kule i timtals, under tiden de gingo hem från skolan. På Höganäs lerkärlsfabrik gjordes brända lerkulor till salu. Glaskulor till "trillekulor" lyckades en och annan att skaffa sig. Spelet gick så till vanligen, att sedan en lera håla 5 a 6 tum djup, eller mindre, var gjord, så överenskoms om hur många kulor var spelare skulle lägga i hålan till "Mjöd". Om t.ex. de äro fyra spelare och överenskomma att lägga var tre kulor i "mjöd", så blir det tolv kulor som läggas i hålan. Nu begynner den förste med att ställa sig på ett förut bestämt avstånd från hålan, och försöka med sin trillekula att få den att rulla i hålan, och blir liggande der (hoppar hon upp igen räknas som inte varit i hålan). An

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

-tag att den kom vid sidan om hålan och stannade en aln längre förbi hålan. Nu försöker en annan av spelarne med sin trille-kula och lyckas få den i hålan. En tredje lyckas också få sin trille-kula i hålan. Den fjärde kom en halv-aln vid sidan om hålan. Den förste av dem som fick trillekulan i hålan, kallas för "förste "fyr". Han tar alla de tolv kulorna (var tar sin trillekula till sig, sedan de fått ligga tills resultatet om "fyren" blev känt) "nödt" i handen och ställer sig på samma ställe der de stod på bestämda avståndet, och kastar dem alla på en gång emot hålan. Så många som komma i hålan är hans, och har han dessutom rättighet att stöta till de andre kulorna, om han kan med en stöt av fingren få en efter en att trilla i hålan, men misslyckas han så får han inte stöta mer, utan då skall "andre "fyr" taga vid och stöta kulor i hålan, som töms genom att "förste "fyr" hemtagit såsom sina, de han rullat dit, tillika med de som komma dit vid

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

första kastet. Men om, när "förste fyr" kastar alla tolv kulorna, ingen enda hade kommit i hålan, så har det genast varit "ander fyrens" tur att stöta till kulorna, men så fort han misslyckas, blir det "tredje fyrs" tur att stöta kulor i hålan, och så snart han misslyckas, blir det "fjerde fyrs" tur att stöta kulor i hålan och misslyckas även han, blir det den "förste fyr" igen o.s.v. Så många kulor som var och en lyckas trilla i hålan, äro hans egna, men det ofta händer att de "förste fyrarne" stött i alla kulorna i hålan, så blir det ingen för de efterföljande. "Fyrarne" räknas i den ordning de komma i hålan, eller närmast hålan. Derför är det viktigt att rulla förste gång med "trilletkulan", för att komma så när som möjligt och helst i hålan. Man kunde också spela bara med var sin kula "trilletkulan", och den som blev först i, eller närmast hålan, blev nu "förste fyr" och tog alla kulorna och sökte få dem genom ett kast att rulla i hålan,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

och så fortsattes som förut sagts. Man skulle ju alltid ha målet der man skulle stå, så långt i från hålan, att det vore ganska svårt att få trillekulan att säkert nå fram och träffa hålan. Den som var skicklig att stöta kulorna i hålan, kunde vinna från de andre. Den som förlorat att han blivit pank, kunde få låna kulor, och ofta vände turen, lyckan, sig, att den som lånat, vann från långivaren så denne blev pank. På stug-golv-et kunde också "trillas kule", men då måste en om-kretts skriven med krita, utgöra hålan. Barn och ungdomar av lägge könen, kunde gott spela detta "att trilla kule". Tålamods-prov och skäntupp--gifter begagnades av många slag. Ett slags "krånge-l-bygge" av jerntråd (all jerntråd kallades för stålträd) sålles i byarne av kringdrivande lat-hundar, som lågo i väg-diken och förfärdigade sådant, tillika med rattfällor, och fingo i bästa fall titel av "Musa-

135
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3942

Timmer-mans-knut med 54 bitar utom de inlagde kulorna som visa 4 på var sida.

3 st.

2 st.

1 st.

Enkel gammaldags timmermans-knut av sex bitar.
Nyare sammansättningssätt är tillkommit i detta århundradet.

Skriv endast på denna sida!

136
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

-fälle-magare". Hurudana deras "krångelbygge", som de kallades, vors beskaffade kommer jag inte ihåg. Det gällde att särskilja två "ståtråds-delar från varan-dra. Här i Småland kallas sådant för "Fiockle-stock". Men hopsättning av träbitar till knutar, som kal-lades "timmermans-knutar" övades mycket, och skol-pojkarne gjorde ofta sådana. Den minsta bestod av sex st. träbitar, men stora knutar hade 40 a 50 st. bitar. Jag har sjelv gjort en timmermansknut med 54 träbitar. Men rita och beskriva hur det göres, är för stort tålamodsprov. Så dana timmermansknu-tar gjorde gamle, åtminstone den lilla sortens knut-ar, så långt tillbaka som 1830, och även en sorts trätransar av små träbitar, men min Mor hade gjort dem, och en sådan krans har jag sett endast en gång här i Småland. Således äro de mycket sällsynta. En träbit gick genom en unnan, och näste

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

genom den, korsvis, vävelvis. Kvadratiska träbitar eller skivor som genom omflyttningar skola bilda vissa sammansättningar har aldrig funnits i Fulla-socknarne. Ej heller stjernor med placerade hjäser. Bokmärken begagnades vanligen av papper med bilder och användes mestadels av flickor och äldre fruntimmer. Pressade blommor förekomma även som bokmärke. Peke-pinnar begagnades någon gång i småskolor eller i hemmen, der ofta barnen fingo undervisning i läsning av sin mor, eller någon gammal familje-medlem. I ABC-boken var nog plats att peka med fingren, men sen barnet skulle lära följa och byta om rader i en bok, kunde det vara bra med en pekpinne, och derför förekom någon gång att pekpinne togs till av någon i småskolan, men aldrig i folkskolan åtminstone sen 1855. Men förut, då klockaren skulle undervisa barn, hade användts pekpinnar, och skrevs

138
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

också med dem i sand-bänken, när de skulle lära skriva. Hemmet gick det an med en garnvinde-pinne, eller en pinne som Mor skar till. Jag hade en sådan, när jag satt bredvid Mors spinnerock, på en pall, medan hon spann, då jag var fem år. På svarta tavlan pekade skol-läraren med rottingen eller också en dertill gjord käp, liksom en billjard-gue, men ingen av barnen använde i böcker pekpinne, men om någon skulle gram och peka ut något på kartan eller svarta tavlan, fick han använda ovannämda käp. En klen pinne om ett kvarters längd (6 tum) något spetsad, av vad träslag som helst, dugde till pekpinne, och var ej skillnad på form för flicka eller pojke, men ett märke kunde ju var känna igen sin pekpinne på, genom ett eller flere hak eller bokstav.